

Шматковський В.О.

студент,

Науковий керівник: Соляр Л.В.

асистент кафедри гри на музичних інструментах та вокально-хорових дисциплін Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

ЗНАЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРУ ЯК НЕВІД'ЄМНОЇ ЦІННОСТІ В РОЗВИТКУ ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Фольклор (англ. folk-lore, букв. – народна мудрість; народне знання), або усна народна творчість – художня колективна літературна і музична творча діяльність народу, яка засобами мови зберегла знання про життя і природу, давні культури і вірування, а також відбиток світу думок, уявлень, почуттів і переживань. Термін фольклор увів англійський історик та бібліограф Вільям Томе у 1846 р. Фольклор охоплює поетичну, музичну, хореографічну, драматичну творчість народу [11].

Український фольклор не просто культурна пам'ятка минулого, він несе в собі цінності, що далеко виходять за рамки часу, відображеного в піснях чи казках. Крім величезної культурно-історичної інформації, яку вони містять, фольклорні твори здатні впливати на почуття нашого сучасника емоційно.

Види та жанри фольклору, ми традиційно поділяємо на чотири фольклорні роди:

1. Народний епос – розповідні фольклорні твори, до яких належать: загадки, прислів'я та приказки, анекдоти, історичні пісні, балади, казки, легенди, перекази, байки, притчі, народні казки.

Для епічного стилю характерна оповідальність тону, увага до обставин і подій (із грецького – ерос – розповідь). Від обрядових пісень епічні твори відрізняються способом виконання: якщо обрядові завжди співає хор, то в епіці ми зустрічаємо розвинену манеру одиночного (сольного) виконання. Це дуже суттєва риса. Один з найважливіших її наслідків – поява народних співців-професіоналів та окреслення соціальних середовищ (верств населення), які були виконавцями, носіями епіки і навіть її творцями [8, с. 36].

2. Народна лірика – поетичні фольклорні твори, у яких життя зображується через відтворення думок, почуттів і переживань героїв: трудові пісні; календарно-обрядові пісні – веснянки, русальські, купальські, жнивварські пісні, колядки, щедрівки; родинно-побутові пісні – колискові, весільні, танцювальні, жартівливі пісні, пісні-голосіння; соціально-побутові пісні – козацькі, кріпацькі, чумацькі, рекрутські (солдатські), бурлацькі (наймитські), стрілецькі пісні.

Календарно-обрядова поезія – цикл фольклорних пісенних творів, зміст і виконання яких з доісторичної давнини пов'язані з річним народним відліком часу – народним обрядовим календарем... Святкові обряди і ритуали супроводжували пісенні твори відповідного змісту, які й складають цикл календарно-обрядової поезії [1, с. 333].

Родинно-побутова поезія, за твердженням Михайла Гриця « це лірична поезія, яка має чимало спільного з обрядовою, яка за своїм походженням давніша за ліричну. Однак в обрядовій поезії є багато умовного,

фантастичного, а у ліричній життя людини, її почуття і настрої передаються реалістично. Лірична пісня супроводжує людину все життя, вона органічно злилась з народним життям, щедро насичена побутовими фактами» [9, с. 138].

Вчений І. Колесса зазначає, «...пісні про родинний побут згруповано за його основними проявами: нелюб, вдівець, муж-п'яниця, свекруха, вдова, сирота, стара мати [4].

Соціально-побутова поезія – ліричні пісні, в яких відбилися почуття, роздуми не окремих людей, а певних соціальних груп (козаків, чумаків, рекрутів, наймитів та ін.), викликані подіями чи обставинами суспільного життя народу, характерними рисами станового побуту. Розвиток національно-суспільної свідомості, інтеграційні процеси українського народу спричинили виникнення окремої групи ліричної пісенності, в якій основне місце посідають не особисті родинні проблеми чи духовні конфлікти, а всезагальні масові суспільні явища, які і відображаються саме у соціально побутовій поезії [3].

3. Народна драма – фольклорні твори, в основі яких лежить конфлікт, а сюжет розгортається через поєднання словесних, музичних і сценічних засобів (пісні-ігри «Просо», «Мак», «Коза», «Меланка», «Дід», «Явтух», «Подольночка» тощо, а також вертеп, весілля).

Вертеп – одна з найдавніших обрядових форм українського театру. Дослідник О. Шокало вважає, що «назва походить від праарійських слів-архетипів вер, вир, що означають вирувати, вертатися, відроджуватися, рости, а також теп – благословенна течія особливих космічних вод, світової ріки. Звідси, вертеп має небесно-сонячну етимологію і являє собою обрядове священнодійство, а не видовище» [6, с. 88].

Як зазначає Галина Сухобрус, «весільна обрядова поезія – це пісні, урочисті розповіді і промови, діалоги, доброзичливі побажання, замовляння та інші словесно-художні форми, що є складовою частиною родинно-побутового обряду – народного весілля, яким здавна прилюдно урочисто стверджували шлюб. Як доводить сама назва весілля, його колоритна декоративність, бадьора, гучна музика, динамічні танці, сповнені життєстверджуючого ритму, експресивні розважальні ігри, дзвінкий сміх дотепів і жартів, багата поліфонія співу, цей обряд мав радісний, святковий характер народного торжества, сценічного дійства» [10, с. 110].

4. Народний ліро-епос – фольклорні твори, що містять ознаки як народного епосу, так і народної лірики: думи та балади.

Народнопісенна лірика – наймолодший рід фольклору, її становлення відбувалося у XVI-XIX ст., але всі музичні і тематичні ознаки в сформованому вигляді виступають вже у XVII ст. В ліриці, на відміну від епосу, за предмет зображення обираються не події чи об'єкти, а почуття, переживання, настрої [5, с. 53].

Думи – найвизначніша частина українського народного епосу. До особливостей їх змісту належать такі риси як реалістичність, історизм, поєднання трагедійності та героїки. За формою думи – великі вокально-інструментальні твори, виконання яких вимагає багаторічного навчання і неабиякого хисту. Через це вони входили в репертуар професійних народних співаків-кобзарів (бандуристів) і лірників [7, с. 18].

Баладний жанр у фольклорі формувався під впливом властивої людині підвищеної уваги до страшних і незвичайних подій, які бентежать уяву і

гостро ставлять проблему боротьби добра і зла. Баладні сюжети відомі усім народам Європи. За змістом виділяють чотири основні групи балад: з фантастичними та легендарними сюжетами, де особливо часто трапляється перетворення людей у квіти, трави чи кущі; балади про сімейні та любовні драми: отруєння з ревнощів чи з намови, підмова і зведення дівчини; балади з історичною підосною: дівчина вибирає смерть, не бажаючи стати коханкою феодала-насильника; теща у полоні у зятя-татарина; соціально-побутові балади: смерть чумака, загибель на війні козака або солдата [2, с. 91-102].

Підводячи підсумок, ми можемо стверджувати, що український фольклор, а саме всі його роди або напрями, живе, поширюється і твориться в середовищах українців, також за межами батьківщини, в діаспорі – Північній Америці, Канаді, Аргентині, Бразилії, Австралії, у європейських країнах. Фольклорне українське життя виражене і в посиленому поверненні до діючого репертуару, оживленні, оновленні багатьох творів традиційного фольклору, зокрема обрядового і пов'язаного з національно-визвольною боротьбою українського народу, в утворенні нових пісень, оповідань, анекдотів, інших видів усної народної словесності та є складовою частиною загальноукраїнського та загальнокультурного національного фольклорного життя українського народу.

Список використаних джерел:

1. Гром'як Р. Т. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та інші. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 752 с. – С. 333.
2. Грица С. Й. Мелос української епіки. – С. 91-102.
3. Дей О. І. Соціально-побутові пісні чумацького циклу // Чумацькі пісні.
4. Колесса І. Галицько-руські народні пісні з мелодіями, Львів, 1902.
5. Колесса Ф. М. Українська народна пісня в найновішій фазі свого розвитку / Колесса Ф. М. Фольклористичні праці. – К., 1970. – С. 53.
6. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / За ред. А. Волкова (голова) та ін. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 636 с. – С. 88.
7. Лисенко М. В. Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень, виконуваних кобзарем Вересаєм. – К., 1955. – С. 18.
8. Рыбаков Б. А. Древняя Русь. Сказания. Былины. Летописи. – М., 1963. – С. 36.
9. Українська народнопоетична творчість / Грицай М. С. та інші. – К.: Вища школа, 1983. – С. 138.
10. Українська народна поетична творчість / За ред. М. Рильського. – К.: Радянська школа, 1965. – 231 с. – С. 110.
11. Філоненко С. О. Усна народна творчість: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 416 с.